

Hvidovres historie

Lars Ellgaard · Monday, August 19th, 2013

De ældste tider

Avedøre og Hvidovre har været skovløst landskab siden landbrugets indførelse. Landsbyerne har gennem historien haft en udvikling, der i hovedtræk ligner de øvrige hen ved 3000 danske landsbyers. Blot har udviklingen gennem de seneste omkring 150 år skilt sig ud i og med, at landsbyerne er blevet påvirket af naboskabet til hovedstaden København.

Landsbyerne Avedøre og Hvidovre med deres tilhørende jorder udgør det område, som Hvidovre Kommune i dag omfatter. I sin aktuelle udstrækning er Hvidovre Kommune en moderne konstruktion opstået i 1974, som led i kommunalreformen ved sammenlægning af Avedøredelen af Glostrup Kommune og den daværende Hvidovre Kommune.

I det følgende afsnit gennemgås den lokale historie med særligt henblik på de forhold, som har været bestemmende for udformningen af bebyggelsesstruktur og -karakter.

De ældste spor af menneskelig aktivitet i området er fundet på Avedøre Holme i form af resterne af en boplads fra Ertebølle-kulturen, ca. 2500 år f.Kr. Men først fra bronzealderen findes endnu bevarede elementer i landskabet i form af gravhøjene Langhøj og Simonshøj i Hvidovre. Spor efter andre høje kendes fra navnestof og jordfund, f.eks. fra Frydenhøj i Avedøre, som har afgivet et fornemt ceremonielt bronzesværd.

Kontinuerlig bebyggelse har der som minimum været fra før år 1000 e. Kr. i landsbyerne Avedøre og Hvidovre. Begge landsbyer blev anlagt i god afstand fra kysten. Dette kunne sikre mod oversvømmelser og overraskelsesangreb. Landsbyerne er ældre end kristendommens indførelse, og i kirkebyen Hvidovre blev den eksisterende middelalderkirke derfor opført i landsbyens udkant ca. år 1200.

Den kirkeløse Avedøre Landsby blev anlagt så langt mod nord i sine jordtilliggender, at grænsen til nabosognet Brøndbyøster kom til at gå gennem selve landsbyen, og enkelte af byens huse kom til at ligge i Brøndbyøster.

Af betydning for landsbyernes liv og udvikling i århundrederne frem mod 1700-tallet var, at de begge lå på hovedlandevejen fra København mod Køge. Det betød blandt andet, at begge landsbyer fik kongeligt privilegerede kroer i anden halvdel af 1600-tallet. Ved kysten i Hvidovre lå et gammelt slæbested, hvis alder ikke endnu er fastslået, men som muligvis daterer sig til tidlig middelalder. Hovedparten af landsbyernes ejendomme tilhørte kirken indtil reformationen i 1536 og overgik derefter

til kongelig besiddelse.

Landskabet struktureres

Omkring 1720 blev den ny landevej mellem København og Køge anlagt langs Køge Bugt. Dermed kom landsbyerne Avedøre og Hvidovre til at ligge udenfor hovedfærdslen mellem hovedstaden og provinsen og uden direkte vejforbindelse til markedet i byen. Mod slutningen af 1700-tallet sank landevejen langs Køge Bugt ned til sognevejsstatus og blev efterhånden helt afbrudt mod Køge. Hermed kom de to landsbyer til at ligge endnu mere afsides i forhold til det overordnede vejnet.

Hvidovre fik af Kong Frederik d. IV sin første skole i 1722, og Avedøre fik på lokalt initiativ sin egen skole i 1781. Den er i dag bevaret som Avedøres ældste bygning.

Under landbrugsreformerne i anden halvdel af 1700-tallet udskiftedes jorderne, og fra den ældre landbrugsstruktur er kun navnestof bevaret i dag. Det gælder overordnede kvarternavne som Strandmarken og vejnavne som Ørager, Hvidovre Enghavevej og Krogholtsvej. Landbrugsreformernes nye ejendomsstruktur med samlede bedrifter spejles i dag i det ældste overordnede vejnet, i de enkelte kvarterers vejnet og i vejes, bebyggelsers og kvarterers navnestof. På Avedøresletten ses endnu klare spor efter udskiftningens ejendomsskel.

På dette tidspunkt rummede Hvidovre 27 gårde og 31 huse med i alt 303 indbyggere, og Avedøre bestod af 18 gårde og 19 huse med i alt 175 indbyggere.

Nye grænser

I forbindelse med Englandskrigene først i 1800-tallet blev en tidlig industri etableret ved Hvidovres gamle slæbested i Kalveboderne for enden af den nuværende Lodsvej. Her opstod et teglværk og et kalkbrænderi, som fungerede frem til omkring 1840. I 1807 blev Kalvebodernes Lodseri også etableret her og fungerede frem til slutningen af 1930'erne.

Fra 1870'erne kom der igen udvikling ved Hvidovres slæbested, idet ophævelsen af Amagers monopol på fiskeriet i Kalveboderne åbnede for et fiskeri fra Sjællandssiden. Her etableredes i årtierne efter en lille fiskerkoloni ved siden af lodseriet.

I Avedøre oprettede Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab i første del af 1900-tallet en forsøgsplanteskole for frugttræer, Plantagen, som en del af sit oplysningsarbejde. Den blev en forløber for den senere gartnerivirksomhed, som kom til at præge begge landsbyer og endnu er markant i landskabet i Avedøre.

Med etablering af det første kommunestyre i midten af 1800-tallet kom Hvidovre administrativt til at orientere sig østpå som del af Frederiksberg-Hvidovre Kommune, medens Avedøre lige så naturligt orienterede sig mod vest og nord og fik sin gamle kirkelige forbindelse med Glostrup cementeret som en del af Glostrup Kommune. Samtidig blev den yderste nordlige del af Hvidovre skåret over ved anlægget af København-Roskildebanen, så blot en enkelt lille ejendom kom til at ligge nord for banedæmningen.

Vestvolden under anlæg

Københavns Befæstning, hvis sydligste del skærer gennem Avedøre, skar fra midten af 1880'erne den gamle forbindelsesvej vestpå fra Avedøre over. Sydvest for landbefæstningens afslutning ligger den vestligste del af Københavns søforsvar, Avedøre Batteri, som er opført i 1892 og er velbevaret trods overbygning af beboelser.

To af Avedøres gårde blev samtidig isoleret på vestsiden af forsvarsanlægget, og Avedøres århundredgamle kirkelige forbindelse med Glostrup blev vanskeliggjort i en grad, så Avedøre nu kirkeligt blev knyttet til Brøndbyøster Sogn. Kommunalt fortsatte Avedøre sin tilknytning til Glostrup.

Presset fra et København i stærk udvikling gennem anden halvdel af 1800-tallet mærkedes på den ene side i Avedøre og Hvidovre som en mulighed for at lægge landbruget om mod gartneridrift og på den anden side som en stærkt stigende spekulation i landbrugsejendommene. Det er dog kun i Avedøre, denne periode har sat sig væsentlige bevarede spor i de eksisterende kulturmiljøer i form af virksomheder og bebyggelse.

Sommerland

I 1901 blev Hvidovre frigjort for sit kommunale fællesskab med områderne øst for Harrestrup Å: Valby, Vigerslev og Kongens Enghave. Med deres indlemmelse i København var det opfattelsen, at Hvidovre herefter ikke ville komme til at indgå i en bymæssig udvikling i de følgende årtier.

Men allerede inden 1910 begyndte den parcelisering af Hvidovre, som på under 15 år udstykkede en tredjedel af landbrugs- og gartneriarealerne til sommerhusgrunde. Udstykningsudviklingen foregik uden nogen form for overordnet planlægning eller idé. Når udstykkeren af en ejendom havde skaffet købere til parcellerne, blev udstykningen af ejendommen gennemført ud fra en plan, som alene havde som mål at sikre det størst mulige antal af parceller på det mindst mulige areal.

Langs kysten udvikledes et sommer- og badeliv, som i 1928 førte til opførelsen af en stor søbadeanstalt. Herfra fik Hvidovre i en årrække adgang til rutebådstrafikken fra København ned gennem Køge Bugt. Fra midten af 1930'erne førte forureningen til delvist badeforbud, og strandsumpene langs Kalveboderne blev gradvist forringet, så attraktionerne ved den kystnære beliggenhed blev mindre oplagte.

Parallelt med den omfattende udstykning af sommerhusgrunde foregik gennem hele perioden udstykning af gartnerier i både Hvidovre og Avedøre. I Avedøre opførtes i 1912 kaserneanlægget, Avedørelejren, som erstatning for Paradislejren ved Vestvolden. Fra 1917 fik Avedøre yderligere en militær flyveplads, som blev anlagt på Avedørelejrens eksercerplads vest for Vestvolden.

Parcelhusby

Socialdemokratiet overtog i 1925 styret i Hvidovre kommune efter de konservative bønder og gartnere, som havde styret siden kommunestyrets begyndelse. Magtskiftet

kom til at symbolisere skiftet fra land- til bysamfund i Hvidovre.

I perioden frem mod 1945 skabtes hovedparten af det vejnet i Hvidovre, som i dag betjener parcelhuskvartererne, samtidig med at transformationen af de oprindelige sommerhuskvarterer til parcelhuskvarterer tog fart.

Det blev i denne periode, den bymæssige udvikling slog igennem med store vej- og kloakanlæg i parcelhuskvartererne og med etablering af trykvand fra et kommunalt vandværk med tilhørende vandtårn. I midten af 1930'erne løstes trafikproblemerne på Hvidovrevej gennem anlægget af en omfartsvej, som lagde byens nord/syd-gående hovedgade vest om landsbyen.

Den tekniske udvikling blev fulgt op af offentligt institutionsbyggeri, så Hvidovre i 1940 havde tre store byskoler og landets største sognebibliotek. Investeringerne skulle forsøge at følge med en befolkningsvækst, som i 1945 bragte Hvidovres befolkning op på 13.000 indbyggere.

Med indretningen af et trinbræt på København-Roskildebanen i 1934 fik forstaden endnu en forbindelse til København som supplement til busruterne ad Køgevej og Vigerslev Allé.

Udviklingen i Avedøre var forskudt med et par årtier, så det var kun et par sommerhusudstyknings/parcelhuskvarterer omkring Avedøregårdsvej og syd for Gammel Køge Landevej, som kom til omkring 1930. Den nye skole fra 1929 syd for landsbyen demonstrerede også med sin arkitektur udviklingsforskellen mellem de to landsbyers udvikling. Avedøre Skole var fortsat en landskole. Til gengæld fortsatte gartnerierhvervet med at blomstre i Avedøre hele vejen gennem Det tyvende Århundrede til oliekriserne i 1970-erne slog bunden ud af erhvervet, hvorefter blot et par gartnerier overlevede.

Fra 1930'erne blev såvel Hvidovre som Avedøre præget af offentlige jordopkøb. I Hvidovre var det især Københavns Kommune, som med købet af Spurvegårdens jorder i begyndelsen planlagde opførelsen af et hospital efter en forventet indlemmelse af Hvidovre, og som med købet af gården Friheden yderligere sikrede sig indflydelse på Hvidovres fremtidige fysiske udvikling.

I Avedøre var det især staten som køber af gårdene Kastanienborg og Lysholm, som kom til at præge landsbyens udvikling, ligesom den militære tilstedeværelse og senere københavnske opkøb styrede udviklingsmulighederne.

Social byggeskik

Det er karakteristisk for denne periodes udstykninger, at de var rettet mod en samfundsklasse, som efterspurgte et stykke jord til hus med have, men som så stort på æstetiske kvaliteter i udstykningsplanlægningen. Det gadenet, som opstod, afspejler gårdparcellernes placering.

Sommerhusgrundene udstykkedes i de dele af Hvidovre, som lå tættest på grænsen mod København og ud mod Kalveboderne. Byens vækst nåede Hvidovre som et

naturligt lag uden på den eksisterende by, og de første udstykninger i Avedøre havde samme karakter.

Udstykningernes oprindelige karakter af sommerhusudstyknings afspejles ikke længere af tilstedeværelsen af sommerhuse, men i øvrigt var det almindeligvis købernes forventning, at det var kommende helårsgrunde, de anskaffede sig.

Den brede samfundsmæssige udvikling i forbindelse med den store bolignød i årene efter 1917 fik afgørende indflydelse på udformningen af hus- og boligmassen i Hvidovre i de kvarterer, som på det tidspunkt var udstykket som sommerhusgrunde. I Hvidovre som i Rødovre blev ulovlig beboelse af sommerhuse et udbredt fænomen, og i Hvidovre kulminerede problemet omkring 1924, hvor antallet af ulovligt boende oversteg antallet af registrerede borgere.

Den ulovlige beboelse betød, at en lang række huse, som alene var godkendt til sommerbrug, blev taget i anvendelse til helårsbeboelse på trods af, at deres standard på ingen måde kom i nærheden af det, som krævedes for helårsboliger. Det var ikke usædvanligt, at en familie boede på omkring 16-20 m² i et træhus med vægge af ét lag brædder beslået med pap.

Konflikten blev løst i 1924 ved en generel dispensation, som accepterede det uundgåelige og sikrede de mangelfulde boligeksistens gennem de følgende godt 30 år. Først i slutningen af 1950'erne blev det gennemført, at bygninger til helårsbeboelse skulle være grundmurede m.v.

De mange helårsbeboede sommerhuse blev grundlag for en byggeskik, som vel er det nærmeste, man kommer en lokal byggeskik i forstaden Hvidovre. Kombinationen af familier med begrænsede midler og af, at husene var beboede året rundt, førte til en bebyggelsesudvikling, hvor husene gradvist voksede med ekstra værelser, førstesale, skalmuring, kviste og karnapper. Det blev en slags organisk arkitektur, hvor krydsfeltet mellem stram økonomi og kultur placerede æstetiske hensyn lavest, når behovene skulle tilfredsstilles.

Mange af disse sommerhuse eller lysthuse står i dag som skjulte kærner i midten af villaer, som er udviklet gennem flere menneskealdre. Hvidovres selvgjorte arkitektur udført med de forhåndenværende materialer er en funktion af den industrialiserede bys opdeling i en social geografi.

Etageboligbyggerier

En helt ny periode startede i Hvidovre med den tyske besættelses ophør i 1945. De store planlægningsstiltag, hvoraf Fingerplanen for hovedstadens fremtidige udvikling var det mest afgørende, kom til at præge udviklingen. Hvidovre lå inderst i Fingerplanens område, og det var fra starten klart, at Hvidovre ville få problemer med planen, idet kommunen var udspændt mellem to fingre, og det ville i overensstemmelse med planen ikke blive muligt at få et naturligt centrum.

Avedøre lå derimod klar til fremtidens byplanlægning med sine store ubebyggede arealer og bedre centrering omkring den planlagte bane langs Køge Bugt.

Drivkræfterne bag den eksplosive byggeudvikling i Hvidovre i perioden 1945-1965 kom både inde- og udefra. Der var efterkrigstidens voldsomme bolignød, Hvidovres centrale placering i forhold til Hovedstaden, de store ledige arealer, en offensiv boliglovgivning samt en stærk lokal politisk vilje til at gå aktivt ind i arbejdet med tilvejebringelsen af sunde og billige arbejderboliger.

Resultatet af byggeaktiviteten blev en række store og mindre byggerier indenfor kommunens grænser, hvor det nu er muligt at følge periodens udvikling i arkitektur, teknologi og lovgivning fra bebyggelse til bebyggelse.

Parcelhuskvarterernes store udstykninger havde koncentreret sig om de østligste og sydligste dele af Hvidovre, derfor kom de almennyttige bebyggelser til at koncentrere sig om Hvidovres vestlige dele og de ubebyggede matrikler i Avedøre, som ikke indgik i Fingerplanens "Grønne Kile". De meget omfattende byggeprojekter prægede udviklingen op gennem 1950'erne og 1960-erne og skabte dermed det andet dominerende træk i kommunens bebyggelsesstruktur, blokbebyggelserne. I løbet af de 20 år fra 1945 var Hvidovre periodevis den kommune i landet, hvor byggetempoet var højest.

Hvidovre blev eksperimentarium for de almennyttige boligselskaber og den spirende byggeindustri i en hektisk udvikling, som på de 15 år fra 1945 til 1960 stod for opførelsen af over 5.500 nye boliger. I samme periode tredobledes indbyggertallet fra 13.000 til 39.000, da der også blev opført et stort antal statslånshuse spredt over Hvidovre. I Avedøre blev der også opført et meget stort antal statslånshuse.

Bredalsparken

Begyndelsen til den almene sektor i Hvidovre Kommune blev gjort med Hvidovreparken og Højgården i 1945-46, hvor forbilledet var stokbebyggelser fra 1930-erne. En planløsning, som også blev brugt i Arbejderbos Danalund.

Med Lejerbos meget omfattende byggeri på Hvidovrevej holdt blokbebyggelsen sit indtog, og umiddelbart derefter bidrog Bredalsparken med en moderne parkbebyggelse, hvor solorientering blev et bærende princip. Her indførtes standardhøjde i dansk byggeindustri.

Spurvegården fra 1952 placerede sig med en ganske bymæssig blokbebyggelse med mange detaljer som et af kvalitetsprojekterne, medens Hvidovre Socialfilantropiske Boligselskab med bebyggelsen på Sognegårds Allé, i gule sten og let anvendelse af betonelementer, viste en model for byggeri i den billigste ende.

Ligeledes i første halvdel af 1950-erne indvarslede Hvidovrebos avancerede industrielle byggeprojekter på Engstrand Allé, og Strandhavevej montageteknologien som fremtiden for dansk boligbyggeri.

Med udarbejdelsen af projektet for Grenhusene i 1953 udtænkte arkitekt og forhenværende Kgl. Bygningsinspektør Svend Eske Kristensen et meget tidligt tæt-lavt byggeri, som af økonomiske årsager først realiseredes sidst i 1950'erne.

Med åbningen af en S-togsstation på Roskildebanelen i 1954 understregedes den voksende bymæssighed, og i 1952 fik Hvidovre ny status med borgmester og kommunalbestyrelse, og den nye værdighed blev markeret med to anlægsarbejder. I kommunens gamle centrum ved Hvidovre Kirke anlagdes Hvidovre Torv som en central plads med gode muligheder for udvikling af detailhandelen. Samtidig flyttede den kommunale administration bort fra samme område, da det nye rådhus blev bygget på bar mark halvanden kilometer længere mod syd ved siden af biblioteket. Den stærke byvækst i Hvidovre kulminerede i første halvdel af 1960'erne med opførelsen af de store præfabrikerede betonbebyggelser, Rosenhøj og Friheden. Med disse bebyggelser var Hvidovre reelt udbygget, og der var nu kun plads til mindre udfyldningsbyggerier.

I Avedøre var det parcelhusbyggeriet, som prægede udviklingen i efterkrigsårene, og først i 1960'erne kom det almennyttige byggeri til at spille en rolle. Et enkelt tidligere kolonihaveområde, Strandhaven, fik en stram udviklingsplan, som kom til at skille kvarteret ud fra samtlige øvrige parcelhuskvarterer. Bortset fra Strandhaven var udstykningerne ikke kvalitativt forskellige i Hvidovre og Avedøre.

Efter et ophold i storbyggerierne og et mindre prøveprojekt blev Avedøre Stationsby, som blev opført gennem 1970'erne, den foreløbige slutsten på de store almennyttige projekter i Hvidovre Kommune. Stationsbyen blev et skoleeksempel på det totalplanlagte byggeri, hvor rationaliteten i planlægningen var udstrakt til at omfatte forventningerne til beboernes liv, og hvor lokaliseringen til den offentlige trafik var optimal med en S-station på byens dørtærskel.

I en paralleludvikling til Fingerplanen blev Avedøre Holme sidst i 1950-erne udlagt til Danmarks største industriområde for miljøbelastende produktion. Det enestående rørskovsområde blev inddæmmet, og i 1966 åbnede den første virksomhed på Avedøre Holme.

I både Hvidovre og Avedøre var slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne præget af investeringer i undervisnings- og fritidssektoren, skoler, stadiontribune, ishal, svømmehal m.v.

I 1967 kom Hvidovres første egentlige store butikscener i Friheden og lagde grunden til den decentrale centerstruktur, som nu præger hele kommunen med detailhandelscentre i hver ende af Hvidovrevej og et stærkt udtyndet butiksstrøg imellem suppleret af meget små centerdannelser i Avedøre og andre steder i Hvidovre.

Opførelsen af Avedøre Stationsby faldt sammen med to udviklinger, som kom til at præge Hvidovre Kommune i de efterfølgende årtier. Kommunalreformen nåede til Københavns Amt i begyndelsen af 1970'erne, og ét af resultaterne var flytningen af Avedøre fra Glostrup til Hvidovre Kommune, som fandt sted den 1. april 1974. Samtidig satte den økonomiske krise ind og kom til på afgørende vis at præge indflytningen i den nye by, som fik en anden social profil end planlagt.

Sammenlægningen af de to bydele, Avedøre og Hvidovre, blev gennemført uden forsøg på at indrette infrastrukturen på det nye fællesskab. Gennem historien har de to bydele på flere måder vendt ryggen til hinanden, og der er da også kun to forbindelsesveje mellem bydelene, som betjener alle trafikformer, Gammel Køge Landevej og

Brostykkevej.

Med anlægget af Avedøre Havnevej som fødevej til Avedøre Holme og senere motorvejen langs Vestvolden og broforbindelsen fra Avedøre Holme til Vestamager blev Hvidovre Kommune rammet ind af storbylandskabets infrastruktur og skåret over på en måde, som besværliggør oplevelsen af en kommunal helhed.

Ved Hvidovre Kommunes overtagelse af det tidligere militære anlæg, Avedørelejren, kom kommunen til at nyde godt af de funktionstømninger, som overgangen til en ny samfundsstruktur bød på. Den gamle lejr i blevet til forstadens eneste planlagt funktionsblandede kvarter.

This entry was posted on Monday, August 19th, 2013 at 9:52 am and is filed under
You can follow any responses to this entry through the [Comments \(RSS\)](#) feed. Both comments and pings are currently closed.